

Czy damy radę

bez rosyjskiego węgla?

**Dr Tomasz Wawak – Koordynator regionalnego oddziału Instytutu Strategii 2050
Śląskie**

Współpraca: Wojciech Haczek, Piotr Maślanka

Poradzimy sobie bez węgla z Rosji

Dramatyczne wydarzenia ostatnich dni pokazały siłę i jedność świata zachodniego. Jednocześnie, wyraźnie widzimy dotychczasowe słabości Europy, wśród których istotne miejsce zajmuje zależność od rosyjskich paliw kopalnych, w tym od węgla kamiennego. **Reżim Władimira Putina w 2021 r. zarobił w sumie 500 mld zł na eksporcie gazu i ropy, co stanowi aż jedną trzecią budżetu Rosji¹. W 2020 r. całkowita wartość eksportu węgla wyniosła ponad 50 mld zł². Co jasne, dochody z tego handlu przez lata zasilały zbrojenia wojskowe.** Polska zajmuje ważne miejsce na energetycznej mapie Europy, bowiem **znajdujemy się pośród największych importerów rosyjskiego węgla w Unii Europejskiej.** W 2020 roku wyprzedziła nas tylko Finlandia, w poprzednich latach porównywalne lub większe wartości osiągały Niderlandy i Niemcy³. Równocześnie trzeba pamiętać, że nasz kraj jest liderem, jeśli chodzi o spalanie paliw kopalnych (węgla

¹ J. Mackowiak- Pandera, A. Gawlikowska-Fryk, *Koniec importu surowców energetycznych z Rosji?*, Forum Energii, <https://www.forum-energii.eu/pl/blog/stop-import-rosja>, dostęp: 6.03.2022.

² *Volume of coal exports from Russia in 2020, by destination*, <https://www.statista.com/statistics/1066718/russian-coal-export-volume-by-destination>, dostęp 8.03.2022

³ *Wartość importu węgla z Rosji w krajach UE-27*, źródło: Eurostat, <https://www.forum-energii.eu/pl/blog/stop-import-rosja>, dostęp: 6.03.2022.

i gazu) w gospodarstwach domowych ⁴. To jaką nową politykę energetyczną przyjmie Polska, winno być przedmiotem szerokiej dyskusji, a następnie konsensusu ugrupowań z różnych stron sceny politycznej. Retoryczne pytanie brzmi: czy sprowadzać tańszy węgiel z państwa dokonującego zbrodni wojennych za naszą wschodnią granicą, czy też kupować paliwo drożej z innych krajów lub wydobywać go więcej w rodzimych kopalniach? Równie ważne jest pytanie o kształt transformacji energetycznej w nowych warunkach.

W 2020 roku udział rosyjskiego węgla w imporcie tego surowca do Polski wynosił 75%. Dla porównania udział ropy naftowej kupowanej w Federacji Rosyjskiej to niemal dwie trzecie importu czarnej substancji, a gazu ziemnego ponad połowa. Jednakże, wydobycie ropy i gazu w Polsce to jedynie 3% i 20% całkowitego zapotrzebowania, a węgla aż 80%. Udział importu węgla względem jego całkowitego zużycia to zatem tylko jedna piąta, co oznacza, iż węgiel z Rosji stanowi jedynie 15% całkowitego zapotrzebowania gospodarki polskiej ⁵. **Spośród trzech surowców sprowadzanych z kierunku wschodniego, najłatwiej Polsce usamodzielnąć się od rosyjskiego węgla.**

W świetle przytoczonego wcześniej faktu o Polsce jako największym w Unii Europejskiej konsumencie węgla użytkowanego do ogrzewania gospodarstw domowych, bardzo ważna jest informacja o tym, iż 60% importowanego z Rosji węgla trafia właśnie do indywidualnych odbiorców. Reszta zasila małe ciepłownie na wschodzie kraju oraz koksownie ⁶. Atrakcyjność cenowa kupowanego zagranicą surowca sprawia, że właścicielom gospodarstw domowych nie opłaca się kupować węgla pochodzącego z polskich kopalń. To samo dotyczy węgla

⁴ Zużycie stałych paliw kopalnych w gospodarstwach domowych w UE-27, źródło: Eurostat, <https://www.forum-energii.eu/pl/blog/stop-import-rosja>, dostęp: 6.03.2022.

⁵ Dane GUS. Za: J. Mackowiak- Pandera, A. Gawlikowska-Fryk, *Koniec importu surowców energetycznych z Rosji?*, Forum Energii, <https://www.forum-energii.eu/pl/blog/stop-import-rosja>, dostęp: 6.03.2022.

⁶ J. Mackowiak- Pandera, A. Gawlikowska-Fryk, op. cit.

importowanego z niektórych alternatywnych kierunków, np. z Kolumbii ⁷. Świadomość takiego stanu rzeczy prowadzi do trzech wniosków.

Po pierwsze, **w chwili obecnej rezygnacja z rosyjskiego węgla nie uderzy w bezpieczeństwo polskiego systemu elektroenergetycznego i ciepłowniczego, który opiera się na polskim surowcu**. To bardzo ważny argument za objęciem sankcjami tego paliwa ze wschodu. **Należy zapewnić społeczeństwu rzetelną informację w tej sprawie, aby zapobiec fake newsom przedstawiającym rezygnację z rosyjskiego węgla jako działanie na szkodę bezpieczeństwa energetycznego Polaków**. Istnieje realne ryzyko, że w przestrzeni wirtualnej i medialnej szerzona będzie tego typu dezinformacja, której autorzy działają na zlecenie mocodawców z Kremla.

Po drugie, istnieje zagrożenie wzrostem kosztów utrzymania gospodarstw domowych do tej pory ogrzewanych węglem pochodzącym z Rosji. Obecnie kończy się zima, więc zapotrzebowanie na energię spada, lecz kolejny sezon grzewczy stanowił będzie wyzwanie, zwłaszcza, że ceny paliw rosły już przed wybuchem wojny. **Koniecznie trzeba rozważyć możliwość zwiększenia importu węgla z innych kierunków, np. z USA, Kazachstanu czy Mongolii**. To będzie wiązało się ze zmianami w łańcuchu dostaw (inne trasy przewozu, być może budowa nowej infrastruktury do sortowania, mieszania i workowania)⁸. Równocześnie należy przeanalizować scenariusz czasowego zwiększenia wydobycia w polskich kopalniach. Opcja ta wiązałaby się jednak z kilkoma czynnikami ryzyka, dlatego winna być brana pod uwagę jako ostateczność. Polskie kopalnie posiadają ograniczone możliwości zwiększenia wydobycia. Największe spółki węglowe mówią

⁷ Nie jesteśmy skazani na rosyjski węgiel i gaz. Czas na Europę bez Putina i jego surowców. Maria Sobuniewska rozmawia z Wojciechem Jakóbikiem redaktorem naczelnym portalu energetycznego Biznes Alert, witryna Klubu Jagiellońskiego, <https://klubjagiellonski.pl/2022/02/28/nie-jestesmy-skazani-na-rosyjski-wegiel-i-gaz-czas-na-europe-bez-putina-i-jego-surowcow/?fbclid=IwAR3nPyTg59cGXKoKMjyLQJRSYzGDqRnvo4GejqP6y9WVVoPC7eL8IVxS7HQQ>, dostęp: 6.03.2022

⁸ R. Zasuń, *Polska chce embarga na rosyjski węgiel. Decyzja należy do UE*, witryna Wysokienapiecie.pl, <https://wysokienapiecie.pl/67084-czy-na-rynkach-energii-zaczyna-sie-panika/>, dostęp 6.03.2022

o tym wprost⁹. Ponadto, zwiększenie wydobycia mogłoby jeszcze bardziej rozbudzić dążenia części górniczych związków zawodowych do spowolnienia procesu transformacji energetycznej. Zapisy umowy społecznej z 28 kwietnia 2021 r., jak również wieloletnie relacje na styku związków zawodowych, kierownictwa spółek węglowych i kolejnych rządów pokazują, że nierentowne kopalnie utrzymywane są przy życiu wbrew kryteriom ekonomii i ekologii¹⁰.

Po trzecie, **należy przyspieszyć proces odchodzenia od węgla w gospodarstwach domowych**. W tej sprawie zrobiono już wiele, lecz w nowej sytuacji **proces wymiany pieców węglowych na odnawialne źródła energii musi jeszcze bardziej przyspieszyć**. Większy udział OZE to automatycznie mniej węgla i gazu. W tym celu należy zlikwidować wszelkie blokady nałożone na rozwój lądowej **energetyki wiatrowej**. To samo dotyczy **fotowoltaiki**. Obserwowany od paru lat przyrost instalacji PV na dachach budynków prywatnych ulegnie wyhamowaniu po 1 kwietnia 2022 r. z powodu wejścia w życie niekorzystnych zmian prawnych. Konieczne jest przyspieszenie prac nad **efektywną integracją OZE z sieciami energetycznymi**. Ich rosnące obciążenie przez nowe instalacje PV było jedną z głównych przyczyn wprowadzenia w życie regulacji prawnych obniżających opłacalność produkcji prądu z fotowoltaiki, a przez to zniechęcających do inwestowania w nią¹¹. Nie należy zapominać też o zwiększaniu dotacji na **pompy ciepła**, mogące realnie ograniczyć zużycie węgla w gospodarstwach domowych. Kwestia wymiany tzw. „kopciuchów” i rozwoju OZE obejmuje szereg wielu jeszcze zagadnień, np. **termomodernizacji budynków, magazynowania energii czy rozwoju inteligentnych sieci elektroenergetycznych**.

⁹ B. Sawicki, *Krajowe kopalnie nie zastąpią węgla z Rosji*, witryna „Parkietu”, <https://www.parkiet.com/surowce-i-paliwa/art35794131-krajowe-kopalnie-nie-zastapia-wegla-z-rosji?fbclid=IwAR29CxCE1OO46KA16WqI-WxoPnaHULNameafEE27-Xs5RXIBT828rJ9gc5Q>, dostęp: 6.03.2022

¹⁰ M. Uszko, *Restrukturyzacja górnictwa węgla kamiennego*, witryna Instytutu Strategii 2050, <https://strategie2050.pl/wp-content/uploads/2022/01/Restrukturyzacja-goornictwa-wegla-kamiennego.pdf>, dostęp: 6.03.2022.

¹¹ M. Skłodowska, *Fotowoltaika na ostatniej prostej. Jak nie popełnić błędów?*, witryna Wysokienapiecie.pl, <https://wysokienapiecie.pl/66079-fotowoltaika-jak-nie-popolnic-bledow>, dostęp: 6.03.2022

Warto zwrócić uwagę na zaistnienie **sprzyjającego momentu politycznego w Unii Europejskiej**, będącego rezultatem agresji Putina na Ukrainę. Pierwsze dni wojny upłynęły wśród członków Wspólnoty pod znakiem rozbieżności co do kształtu i zakresu sankcji nakładanych na Rosję. W kolejnych dniach nawet Niemcy zdecydowały się wstrzymać kluczowy dla nich projekt energetyczny Nord Stream 2¹². Obecnie niemal wszystkie państwa UE opowiadają się za ostrymi sankcjami, które obejmują również obszar energetyki. Jedynie Niemcy mają wątpliwości co do zakresu i tempa wprowadzanych sankcji¹³, a votum separatum jak zwykle wyrażają orbanowskie Węgry¹⁴. Do grona zwolenników ostrych sankcji należy Polska, a premier Mateusz Morawiecki zadeklarował chęć nałożenia embarga na rosyjski węgiel za zgodą Komisji Europejskiej¹⁵. Ta bliska jedności postawa stanowi w Unii Europejskiej rzadkość. Zagrożenie wojną z pewnością cementuje Europę, lecz taki stan rzeczy nie będzie trwał wiecznie. Dopóki utrzymuje się szok spowodowany wybuchem wojny i obawą przed jej eskalacją na obszar Wspólnoty, dopóty łatwiej jest jej członkom podejmować solidarne działania. Dlatego to właśnie teraz jest dogodny moment na działania Polski w obszarze energetyki na arenie europejskiej. **Polska jako największy kraj Unii Europejskiej objęty bezpośrednimi skutkami wojny, mogłaby zainicjować strategiczną dyskusję o ograniczaniu importu surowców z Rosji (w tym węgla) przez wszystkie państwa UE**¹⁶. Biorąc na siebie największy ciężar obecnego kryzysu uchodźczego, a także ryzyko przyszłych działań Rosji wymierzonych w bezpieczeństwo wschodniej granicy UE, Polsce łatwiej jest formułować oczekiwania wobec partnerów związane ze zmianą dotychczasowej unijnej polityki energetycznej. Być może w agendę

¹² *Niemiecki rząd wstrzymuje Nord Stream 2*, witryna Deutsche Welle, <https://www.dw.com/pl/niemiecki-rz%C4%85d-wstrzymuje-nord-stream-2/a-60871427>, dostęp 6.03.2022

¹³ PAP, *Niemcy: rząd sceptyczny wobec embarga na rosyjski gaz i ropę*, witryna Energetyka24.pl, <https://energetyka24.com/ropa/wiadomosci/niemcy-rzad-sceptyczny-wobec-embarga-na-rosyjski-gaz-i-ropę>, dostęp 8.03.2022

¹⁴ M. Szuldrzyński, *Rosja napada na Ukrainę, a Orban wbija Polsce nóż w plecy*, witryna „Rzeczpospolitej”, <https://www.rp.pl/opinie-polityczno-spoeczne/art35811381-michal-szuldrzynski-rosja-napada-na-ukraine-a-orban-wbija-polsce-noz-w-plecy>, dostęp 6.03.2022

¹⁵ R. Zasuń, op. cit.

¹⁶ J. Mackowiak- Pandera, A. Gawlikowska-Fryk, op. cit.

wspomnianej dyskusji strategicznej udałooby się też włączyć **kwestię korekt w obrębie systemu ETS**. Przedstawiciele rządu polskiego mogliby wziąć aktywny i konstruktywny udział w pracach nad usprawnieniem systemu tak, aby ograniczyć ryzyko spekulacji i nadmiernych wahań cen¹⁷. Wiele zależy też od ostatecznej decyzji Komisji Europejskiej w sprawie środków z Krajowego Planu Odbudowy. To właśnie pieniądze z KPO w dużej mierze miały finansować „zieloną rewolucję” w Polsce.

Podsumowując, stwierdzić należy, że w zakresie transformacji energetycznej i odchodzenia od węgla kamiennego, generalnie wojna na Ukrainie stanowić może czynnik przyspieszający te procesy. W perspektywie krótkoterminowej obecna solidarność Unii Europejskiej w obliczu wspólnego zagrożenia może sprzyjać wywalczeniu przez Polskę „taryfy ulgowej” związanej z kosztami konieczności zastąpienia węgla kamiennego surowcem z innych źródeł, tak aby zapewnić stabilność i bezpieczeństwo importu. W perspektywie długoterminowej kryzys wojenny winien przyspieszyć proces wymiany węglowych źródeł ciepła na ekologiczne. Aby tak się stało potrzebna jest **oddolna presja na rząd w tej kwestii, a także ponadpartyjna solidarność w kwestii energetyki węglowej**.

Tomasz Wawak – koordynator regionalnego oddziału Instytutu Strategii 2050 w woj. śląskim. Doktor nauk o polityce, radny Miasta Bielska-Białej, zawodowo związany z branżą IT. W pracy doktorskiej badał zachodnie partie socjaldemokratyczne i państwa dobrobytu. Swoją działalność społeczną rozpoczął jako najmłodszy w mieście przewodniczący rady osiedla, upominając się o zwiększenie ich kompetencji, a także jako działacz antysmogowy. Zwolennik nowoczesnego państwa dobrobytu i polityki opartej na decentralizacji. W ramach regionalnego Instytutu Województwa Śląskiego koordynuje m. in. zespoły

¹⁷ K. Bolesta, J. Szyszko, *Rozwiązanie kryzysu energetycznego*, witryna Instytutu Strategii 2050, <https://strategie2050.pl/wp-content/uploads/2022/01/Rozwiazanie-kryzysu-energetycznego.pdf>, dostęp 6.03.2022

analityczne zajmujące się samorządem terytorialnym oraz transformacją energetyczną.